

UZZIŅAI

Pirmās ziņas par adītām zeķēm Latvijā parādījušās 16.gs. Līdz tam kājas tina autos.

Visā Latvijas teritorijā zeķes sāka valkāt tikai 18.gadsimtā, bet to varēja atļauties turīgākie zemnieki. 19.gadsimtā zeķes valkāja ne tikai pie goda drēbēm, bet arī ikdienā, vienīgi darba zeķes adīja no rupjākas dzijas, bez rakstiem. Zeķes parasti darināja no vilnas dzijas. Savukārt svētku reizēm tika darinātas rakstainas vilnas zeķes vai smalkas vilnas un lina diegu zeķes caurumotā jeb mežģīņu adījumā. Pēc adījuma raksta un izmantotajām krāsām varēja noteikt nēsātāja piederību konkrētam novadam.

Vecpiebaldzēni jau trešo vasaru rīkoja konkursu "Mācies, meitiņ, zeķi adīt!", tāds Latvijā zeķu adītājam ir vienīgais. Un šogad sadarbibā ar Latvijas Nacionālo kultūras centru notika arī seminārs par šīs tradīcijas saglabāšanu un tehnikām.

Zeķu adīšana nav joka lieta

dze, kas pašas izdomāts, tikšanās bija iespēja padalīties, mācīties," saka Vecpiebalgas audēju kopas vadītāja, adītāju sanāksšanas iniciatore Dagnija Kupče un uzsver, ka adīšana aizvien daudziem ir ļoti svarīga un ir liela vēlēšanās iemācīties ko jaunu.

"Kādreiz skatījāmies žurnālos, mācījāmies. Tagad tik daudz kas ir internetā, bet satikties un parunāties – tas ir kas pavisam cits. Senās adīšanas tradīcijas ir aprakstītas grāmatās, bet laiki mainās, arī iespējas. Šodien tiek liktas kopā tradīcijas un mūsdienīgais," saka B.Pilāne, piebilstot, ka adītāju tikšanās reizē vērtīgas ir ne tikai lekcijas, bet arī sarunas. "Visu nakti adījām, tāda pieredzes apmaiņa ir ļoti nepieciešama. Tas ir radošs izaicinājums – pamēģināt kaut ko jaunu, sarežģītāku. Tikai tā var atrast pērlis un reizē nepazaudēt tautas tradīcijas," pārdomās dalās B.Pilāne. Viņa arī uzsver, ka Latvijā nav daudz adītāju kopā saiešanu. Šovasar bija paredzēts satikties Vaidavā, bet pasākums nenotika. "Tas ir brīnišķīgi, kad atbrauc simts adītāju, sēž brīvā dabā un katra ada to, kas vislabāk padodas. Rāda darbus, cita citu pamāca. Tas ir domubiedru salidojums," teic B.Pilāne un pauz pārliedību, ka arī tikšanās reize Vecpiebalgā dos jaunas ierosmes.

D.Kupče atgādina, ka zeķu adīšana un valkāšana nekad nav bijusi modes lieta. "Tā ir dzīves nepieciešamība. No lietuviešiem pie mums atnāca mode kopā ar mūsdienīgu apģērbu nēsāt maucus. Tagad tie atgriežas pie tautastērpiem. Bija laiks, kad daudzas mācījās filcēt, pērļot, apgleznot zī-

du. Mode nāk, iet un atgriežas, bet pamatvērtības paliek. Kā filmā "Limuzīns Jāņu nakts krāsā" teica Dagnija: "Dažs labs visādas valodas sagrābstās, tikai savu dzimto nevar iemācīties." Adītājas cimdās un zeķēs ieda savas dzīves atspulgu," pārdomās dalās D.Kupče.

Viņa arī atzīst, ka, runājot par tautas mantojumu, parasti tiek uzsvērts tautastērps. "Adītas zeķes ir ikdienai. Cik rakstainas, tas katras adītājas ziņā. Pie goda tēpa, ko velkam arī Dziesmu svētkos, kājās auna kurpes un smalkas, baltas zeķes, "stāsta D.Kupče.

B.Pilāne atgādina, ka cimdā un zeķēs ir katra novada identitāte. "Zeķu raksti vairāk klejo nekā cimdā. Suitu zeķes ir īsts meistardarbs. Igaunim zeķes ir krāšņākas nekā mums," bilst B.Pilāne un uzsver, ka, salīdzinot ar agrākiem gadiem, tagad adītājam ir ļoti lielas iespējas. Ir tik plaša skaistas, kvalitatīvas dzijas izvēle, pieejamas arī dažādas adatas. "Par to, kas ir pareizi, kas ne, mūžam būs strīdi," pārliecināta B.Pilāne.

Par to, ka jā saglabā tradīcijas, ka tautas gadsimtu senās prasmes ir vērtība, tiek runāts daudz. Taču ikdienā var iztikt, ja neprot adīt kārtīgas vilnas zeķes. Cik nav dzirdēti, kā interese par adīšanu pazudusi, kad skolā bija jāada kas pārlieku sarežģīts. "Tā ir kļūda, ko bieži vien pieļauj – sākt mācīties adīt kaut ko etnogrāfisku. Tam, kurš grib iemācīties adīt, nedrīkst uzsmāties ar etnogrāfiju. Lai ada, ko un kā vēlas. Ar laiku, izvēloties aizvien vairāk krāsainu dzīparu, sākt adīt rakstus, tad gribēsies noadīt tik skaistus kā kādā grāmatā vai izstādē. Pie etnogrāfijas jaunā adītāja pati nonāks, kad būs ieguvusi pieredzi," pārdomās dalās D.Kupče, bet B.Pilāne uzsver, ka adīšana – tas ir process, kas jābauda. "Slikti cilvēki neada," pārliecināta B.Pilāne.

Liepājniece Lia Mona Ģibiete ir pārliecināta, ka vēl daudz jāstrādā, jārada interesanti darbi, lai mainītu sabiedrībā joprojām valdošo domāšanas stereotipu, ka rokdarbi nav nekas vairāk kā no vecmāmiņu laikiem pārmantotās iemaņas zeķīšu adīšanā, špicainās sedziņas ar gulbīšiem pie sienas, tamborētas sedziņas uz galda vai spilveniem un tamlīdzīgi. "Roku darbs pasaulē tiek visaugstāk vērtēts. Latvieši var ar daudz ko lepoties, īpaši ar savu tautas mākslu, no paaudzēm pārmantoto rokdarbu prasmi," atgādina rokdarbniece.

D.Kupče atklāj, ka drīzumā Vecpiebalgā tiks rīkota adīšanas meistarklase. Taču nākamvasar, ļoti iespējams, Latvijas adītājas Vecpiebalgā tiksies jau triju dienu pasākumā. □

Dzīvē daudz jāprot

"Daudziem ir uzskats – kas ir mājturība? Tur jau jāda zeķes. Adīt zeķes ir gluži vai lamu vārds mājturībā," saka mājturības skolotāja **BRIGITA ZĒMELE** un uzreiz uzsver, ka vienmēr bijušas meitenes, kurām iemācīties adīt ir gods.

"Mājturības programmā savulaik bija cimdā un zeķu adīšana, nu jau daudzus gadus nav. Bija lietas, kas jāapgūst, un bērni varēja izvēlēties, ko grib iemācīties. Jaunajā programmā, kas vēl top, varbūt kaut kur adīšanu varēs iemānīt, bet neredzu iespēju stundās iemācīt prasmi noadīt zeķi. Skolotāju viedokli par kompetencēm nesadzirdēja. Protams, nav jau aizliegts mācīt. Pedagogi ir pietiekami gudri, lai atrastu iespēju šīs prasmes iemācīt. Jaunajā programmā ir ļoti daudz labu lietu, daudz kas būs atkarīgs no tā, kā pratīsim strādāt," pārdomās dalās pedagoge.

B.Zēmele atzīst, ka diemžēl nav daudz vecmāmiņu, kuras ada un var pamācīt mazmeitām. Dzīvē šī prasme tomēr ir vajā-

dzīga. "Man ne viena vien bijusi skolniece, kad piedzimis pirmais bērns, zvanījusi un jautājusi, kā noadīt zeķes. Adīšana kļūst aktuāla. Kāds puisis, kad runājam par meitenēm, kas grib iemācīties adīt, skaisti pateica: "Viņas sāk vīt ligzdiņu!"", pastāsta B.Zēmele un uzsver, ka jaunās māmiņas jūt to, ko jūta mūsu senči – enerģiju, domas, ko ieliek savā adījumā un nodod bērnam. Sveša adīts ir sveša adīts, tāpat kā rūpnieciski ražots.

"Kamēr būs ziemas un cilvēkam divas rokas un kājas, vienmēr būs vajadzīgi cimdā un zeķes. Ja adīšanas prasme būs vērtība, to mācīsies. Cilvēks dara to, ko pats uzskata par vērtību. Bieži vien taču dzīvē notiek tā – to, ko nedod, to ļoti vajag. Varbūt, ja skolā nemācīs adīt zeķes, meitenes to gribēs apgūt, un tas būs modē," saka B.Zēmele un piebilst, ka droši vien aizvien vairāk tiks rīkotas meistarklases, lai var mācīties. □

Grūti, bet aizraujoši

"Konkurss notiek Piebalgā, sērīgi, ka mūsu pašu talantīgās adītājas nepiedalās. Ir jāuzdrošinās," saka vecpiebaldziete **VITA ELKSNE**. Viņa piedalījies visos konkursos un bijusi pirmajā trijniekā. Šovasar žūrija piešķirā trešo vietu.

"Zeķi adīt ir garlaicīgāk un fiziski grūtāk nekā cimdās. Zeķe sadzīvē ir vērtīgāka un tāpēc laba dāvana. Zeķe ir ikdienas valkāšanai, bet, to adot, arī var izpausties. Vecmamma adīja strīpainu valnīti, man arī tas patīk. Zeķes adu no rupjās dzijas, lai ilgāk valkājas," pastāsta V.Elksne un piebilst, ka adīšanā visgrūtākais ir nosēdēt ar adātām rokās, bet tās jau pašas ziņa, kas jādara.

Cēsniene **RUDĪTE KLĀVA** konkursā piedalījās

pirmoreiz. Citas Vaives Amatu mājas rokdarbnieces pierunājušas. "Kad bērns bija mazāks, bieži adīju zeķes. Tagad mazāk, bet maisiņš ar zeķēm ir. Kad nepieciešams, varu kādam uzdāvināt," pastāsta R.Klāva.

SONĀTA ETIKIENE no Viļņas atgādina, ka adīšana ir tautas mantojums. "Lietuvā nav tādu studiju, kur cilvēki mācās adīt, dalās pieredzē. Arī valsts līmenī tas netiek organizēts. Interesanti, kā latvieši tradīcijas iedzīvina mūsdienā dzīvē. Adot ar krāsainu dziju, tiek radīti mākslas darbi. Redzot rakstainās zeķes, var tikai apbrīnot sievu prasmes. Paņēmienu ir dažādi, latvietēm ir ļoti radoša pieeja," saka lietuviete un piebilst, ka mums jālepojas ar to, ko senči mums atstājuši. □

Foto: MARTA MARTINSONE-KAŠA

Lappusi sagatavoja
SARMĪTE FELDMANE

Projektu finansē
Mediju atbalsta fonds
no Latvijas valsts
budžeta līdzekļiem

MAF
Mediju atbalsta fonds